

**МЕТОДИЧНІ ТА ДІАГНОСТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ІЗ
СИНДРОМОМ ДАУНА**

Шевченко Юлія

магістр спеціальної психології,

аспірантка відділу

психолого – педагогічного супроводу
дітей з особливими потребами

Інститут спеціальної педагогіки і
психології імені Миколи Ярмаченка
НАПН України

Автор розкриває методичні та діагностичні аспекти дослідження формування соціальної компетентності у дітей із синдромом Дауна. Акцентує увагу на тому, що в процесі експериментального дослідження визначаються формування основних компонентів соціальної компетентності. Компетентність людини включає чітку структуру, яка має елементи, пов'язані зі здатністю особистості вирішувати певні проблеми в різних сферах, але частіше у соціальному житті. Автор зазначає, що компетентність є результатом навчання, та проявляється в знанні особистості про певний набір методів роботи стосовно соціальної адаптації та соціалізації загалом.

Ключові слова: соціальна компетентність, діти із синдромом Дауна, діагностичні критерії, компоненти компетентності.

The author reveals the methodical and diagnostic aspects of research on the formation of social competence in children with Down syndrome. Emphasizing the fact that the formation of the main components of social competence is determined in the process of experimental research. Human competence includes a clear structure that has elements related to an individual's ability to solve certain problems in various areas, but more often in social life. The author notes that competence is the result of learning, and is manifested in the individual's knowledge of a certain set of work methods in relation to social adaptation and socialization in general.

Key words: social competence, children with Down syndrome, diagnostic criteria, components of competence.

Постановка проблеми. У новітній парадигмі освіти важливе місце посідає формування ключових компетентностей підростаючого покоління. Розвиток соціальної компетентності дітей є важливою соціальною і психолого-педагогічною проблемою, вирішення якої належить до нагальних питань суспільства та освіти загалом. В умовах соціально-економічних змін перед освітою поставлено завдання не просто дати вихованцям певний рівень знань, умінь і навичок щодо основних напрямків розвитку, але й забезпечити здатність і готовність жити в сучасному суспільстві, досягати соціально-значущих цілей, ефективно взаємодіяти та вирішувати життєві проблеми [2, с. 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічну

основу розробки методики дослідження склали психолого-педагогічні концепції навчання і розвитку зарубіжних та українських науковців (І. Бех, В. Засенко, Г. Костюк, С. Максименко, Т. Сак, В. Синьов, В. Тарасун, О. Хохліна, М. Шеремет, М. Ярмаченко та ін.); соціально-когнітивні теорії (А. Bandura, J. Kelly, B. Skinner, C. Hull, J. Atkinson, W. Kohler, E. Lowell, D. McClelland, G. Muller, H. von Helmholtz, H. Heckhausen, E. Tolman та ін.). Проблема розвитку соціальної компетентності у дітей з особливими потребами перебуває в центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених (В. Андрущенко, О. Бабяк, Н. Баташевої, В. Бондаря, Т. Ілляшенко, О. Орлова, Л. Прохоренко, Н. Сабат, М. Ярмаченко та ін.).

Мета статті: розкрити і проаналізувати методичні та діагностичні аспекти дослідження формування соціальної компетентності у дітей із синдромом Дауна.

Виклад основного матеріалу. Молодший шкільний вік є перехідним віком, який характеризується глибокими потенційними можливостями психофізичного розвитку дитини. Дитина поступово опановує власні психічні процеси, навчається керувати увагою, пам'яттю, мисленням. Спостерігається більша, ніж у дошкільнят, рівновага процесів збудження і гальмування, що створює сприятливі передумови для навчальної діяльності, яка вимагає від дитини не лише розумового напруження, але й сформованості мотиваційної, емоційно-вольової сфер, розвитку соціальної компетентності та її основних компонентів [5, с. 36].

Дослідження розвитку сформованості соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку із синдромом Дауна передбачало з'ясування особливостей цілісної структури цього процесу у шкільній групі. З цією метою було прослідковано особливості функціонування складових соціальної компетентності та визначено рівні їх сформованості.

Для досягнення поставленої мети було окреслено такі завдання: визначити особливості розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку із синдромом Дауна порівняно з однолітками із нормотиповим розвитком (НР), зокрема, з'ясувати особливості сформованості когнітивного компоненту соціальної компетентності у молодших школярів; особливості сформованості поведінково-діяльнісного компоненту соціальної компетентності у молодших школярів; особливості сформованості емоційно-мотиваційного компоненту соціальної компетентності у молодших школярів; визначити рівні сформованості компонентів соціальної компетентності у молодших школярів із синдромом Дауна.

У відповідності до поставлених завдань був використаний комплекс методичних засобів, спрямованих на діагностику структурних компонентів міжособистісних стосунків [1, с. 26].

Відповідно до цього програма експерименту включала три серії. Перша серія передбачала вивчення особливостей сформованості когнітивного компоненту соціальної компетентності у молодших школярів. Її основні завдання полягали у наступному: виявити рівень обсягу уваги у молодших школярів; виявити рівень операційного інтелекту; виявити рівень соціального інтелекту. Саме ці показники становлять основу когнітивного компоненту

соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку.

Для вирішення поставлених завдань ми використали методику «шкала А. Біне - Т. Сімона» для визначення рівня розумового розвитку та методику «Ціннісних орієнтацій М. Рокича», за допомогою яких визначили: особливості розвитку уваги молодших школярів; здібності, що визначають успішність виконання пізнавальних, сенсомоторних та інших завдань; здібності, що визначають успішність оцінювання, прогнозування і розуміння поведінки людей; ціннісні орієнтації та диференціацію уявлень про значимі якості людини [6].

Виділення цих факторів у даному дослідженні є особливо актуальним для дітей із синдромом Дауна. Як зазначав швейцарський психолог Ж. Піаже, когнітивний розвиток є результатом послідовних стадій розвитку особистості. Розвиток інтелекту дитини відбувається у постійних пошуках рівноваги між тим, що дитина знає і що прагне зрозуміти. З одного боку, сильною стороною дітей із Синдромом Дауна прийнято вважати відносно збережений соціальний інтелект. З іншого боку, слабкою стороною цієї категорії дітей є слабо розвинені операційний інтелект та обсяг уваги. Встановлено, що глибокі порушення обсягу уваги у дітей із синдромом Дауна призводять до зниження інтелектуального розвитку. Розвиток цієї сфери добре корелює з показниками гнозису, інтелектуального розвитку дитини із синдромом Дауна. Це свідчить про високий вплив сприйнятої зорової та слухової інформації на її розуміння та осмислення. Тому для розвитку інтелектуальної сфери таких дітей важливо досягти, щоб вони увійшли у стан «слухання». Це відносно легко зробити з дітьми з легким та помірним ступенем порушення розвитку інтелекту, проте дуже важко з дітьми з глибоким ступенем порушення інтелекту. Два основні фактори, які заважають таким дітям зосередитись – це надмірна тривожність та постійна фізична активність [3, с. 18].

Друга серія передбачала вивчення змісту рівня сформованості поведінково-діяльнісного компоненту соціальної компетентності у молодших школярів. Основні завдання цієї серії полягали у наступному: виявити частоту потреб дітей в міжособистісному контакті та засоби їх реалізації; виявити, яким чином діти висловлюють бажання здійснювати спільну діяльність, задовольняють свої прагнення до взаємодії. Для дослідження поведінково-діяльнісного компоненту соціальної компетентності у молодших школярів із синдромом Дауна ми використали методику «Спостереження у навчальній та поза навчальній діяльності». Її основна мета полягала у виявленні рівня виразності соціальної спрямованості на однолітків, рівня конфліктності (агресивності); рівня закритості та відгородженості; рівня взаємодій молодших школярів; стійкості дитячих об'єднань.

Завданням третьої серії було вивчення змісту сформованості емоційно-мотиваційного компоненту соціальної компетентності у молодших школярів із синдромом Дауна, які включали: розкриття особливостей емоційних переваг молодших школярів із синдромом Дауна; визначення рівня благополуччя взаємостосунків у групі; виявлення найбільш значимих мотивувань виборів.

Для дослідження сформованості емоційно-мотиваційного компоненту

соціальної компетентності у молодших школярів із синдромом Дауна була використана методика «Тест Люшера», яка належить до проєктивних методик. У практиці застосування методики у роботі з дітьми з порушеннями розвитку можна опиратись на досвід Аліції Опатовської та Тадеуша Галковського, що дозволяє нам з'ясувати: «Емоційну глибину» яка символізує спокій, задоволення, ніжність, любов і схильність, рівень емоційного благополуччя групи; «Вольове зусилля» яке символізує самоствердження, самовпевненість, терпіння, самооцінку; «Ударну силу волі», яка символізує бажання, збудження, агресивність; «Жвавість почуттів» що символізує зміну, прагнення до спілкування, експансивність, веселість; наявні негативні тенденції: тривожність, стрес, переживання страху, гніву [3, с. 465].

Для обробки результатів дослідження був проведений статистичний аналіз показників усіх досліджуваних.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумок результатів експериментального дослідження формування соціальної компетентності у дітей із синдромом Дауна дозволяє зробити висновки, що становлення когнітивного, поведінково-діяльнісного та емоційно-мотиваційного компонентів соціальної компетентності у дітей із Синдромом Дауна в молодшому шкільному віці відбувається з певними особливостями та затримкою. Такі висновки спонукають до визначення шляхів корекційно-розвиткової роботи з формування компонентів соціальної компетентності таких дітей та подальшої роботи в межах дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабяк О.О. Особливості когнітивного компонента міжособистісних стосунків у підлітків із затримкою психічного розвитку в шкільній групі. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання*. 2013. №3 (67). С. 26–30.
2. Білаш О. Особливості розвитку дитини із синдромом Дауна. *Логопед*. 2020. № 3. С. 4-6.
3. Островська К.О. Психологічні основи формування соціальної компетентності дітей з аутистичним порушенням: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.08 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ: 2013. С. 465.
4. Островська К. О. Соціальна адаптація дорослих осіб з загальними розладами розвитку: навч. Посібник. Львів: «Тріада плюс», 2012. 576 с.
5. Прохоренко Л.І. Діагностика психологічного супроводу навчальної діяльності школярів із затримкою психічного розвитку. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2016. № 3 (79). С. 36–44.
6. Ostrovskii I. P. Peculiarities of senior social-psychologic activity / I. P. Ostrovskii, S. L. Grabovska, K. O. Ostrovska, A. W. Sokalska // *Aging, psychological, biological, and social dimensions*. Wroclaw, «Argi», 2012. P. 61–68.